

TURIZM KLASSTERLARINI RIVOJLANTIRISHNING XORIJIY MODELLARI VA ULARNI JIZZAX VILOYATI SHAROITIGA MOSLASHTIRISH

Kamolov Dostonbek Rustam o'g'li

Urganch davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

dostonbekkamolov33@gmail.com

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada turizm klasterlarini rivojlantirishning xorijiy modellari tizimli tahlil qilingan hamda ularning Jizzax viloyati sharoitida qo'llanilishi mumkin bo'lgan jihatlari aniqlangan. Italiya, Shveytsariya, Turkiya, Fransiya va Gretsiya tajribasi qiyosiy o'rganilib, agroturizm, tog'-ekologik, sohil-rekreatsioon, madaniy-meros va kichik biznesga asoslangan klaster modellari tavsiflangan. Tadqiqot natijasida Jizzax viloyatining tabiiy-rekreatsioon, tarixiy-madaniy va qishloq xo'jaligi resurslariga asoslangan holda hududiy turizm klasterini shakllantirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: turizm klasteri, xorijiy tajriba, ekoturizm, agroturizm, hududiy rivojlanish, Jizzax viloyati, Zomin milliy bog'i, klaster modeli, raqobatbardoshlik.

ЗАРУБЕЖНЫЕ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКИХ КЛАСТЕРОВ И ИХ АДАПТАЦИЯ К УСЛОВИЯМ ДЖИЗАКСКОЙ ОБЛАСТИ

Камолов Достонбек Рустам угли

Самостоятельный исследователь Ургенчского государственного университета

dostonbekkamolov33@gmail.com

АННОТАЦИЯ. В данной статье проведён системный анализ зарубежных моделей развития туристических кластеров и определены аспекты, которые могут быть применены в условиях Джизакской области. Проведено сравнительное изучение опыта Италии, Швейцарии, Турции, Франции и Греции, охарактеризованы кластерные модели, основанные на агротуризме, горно-экологическом, прибрежно-рекреационном, культурно-историческом и малом бизнесе. По результатам исследования разработаны практические предложения по формированию регионального туристического кластера на основе природно-рекреационных, историко-культурных и сельскохозяйственных ресурсов Джизакской области.

Ключевые слова: туристический кластер, зарубежный опыт, экотуризм, агротуризм, региональное развитие, Джизакская область, национальный парк Зомин, кластерная модель, конкурентоспособность.

FOREIGN MODELS OF TOURISM CLUSTER DEVELOPMENT AND THEIR ADAPTATION TO THE CONDITIONS OF JIZZAKH REGION

Kamolov Dostonbek Rustam ugli

Independent Researcher, Urgench State University

dostonbekkamolov33@gmail.com

ABSTRACT. This article provides a systematic analysis of foreign models of tourism cluster development and identifies aspects that could be applied within the conditions of Jizzakh region. A comparative study of the experience of Italy, Switzerland, Turkey, France, and Greece was conducted, describing cluster models based on agrotourism, mountain-ecological tourism, coastal-recreational tourism, cultural heritage, and small business cooperation. Based on the research findings, practical proposals were developed for forming a regional tourism cluster grounded in the natural-recreational, historical-cultural, and agricultural resources of Jizzakh region.

Keywords: tourism cluster, foreign experience, ecotourism, agrotourism, regional development, Jizzakh region, Zomin National Park, cluster model, competitiveness.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiyotda turizm sohasini rivojlantirishning eng samarali usullaridan biri hududiy turizm klasterlarini shakllantirishdir. Klaster yondashuvi turizm faoliyati ishtirokchilari — mehmonxonalar, transport tashkilotlari, umumiy ovqatlanish korxonalar, hunarmandchilik va qishloq xo'jaligi subyektlari, shuningdek davlat idoralari o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni yagona tizimga birlashtirish orqali hududning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli turizm klasterlari nafaqat turizm oqimini oshiradi, balki hududning ijtimoiy-iqtisodiy salohiyatini — aholi bandligi, daromad darajasi va infratuzilma sifatini — sezilarli darajada yaxshilaydi.

Jizzax viloyati o'zining tog'-iqlim resurslari (Zomin milliy bog'i, Forish va Zomin tumanlaridagi tog' oldi hududlari), tarixiy-madaniy merosi hamda qishloq xo'jaligi salohiyatiga qaramasdan, turizm sohasida hali yetarli darajada tizimli rivojlanmagan. Viloyudda mavjud turizm obyektlari o'rtasida o'zaro integratsiya yetishmasligi, infratuzilmaning cheklanganligi va investitsiya jalb qilish mexanizmlarining sust ishlashi kabi muammolar mavjud. Shu sababli xorijiy mamlakatlarning turizm klasterlarini shakllantirish tajribasini o'rganish va undan Jizzax viloyati sharoitida foydalanish imkoniyatlarini aniqlash dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi — turizm klasterlarini rivojlantirishning xorijiy modellarini tahlil qilish va ularning Jizzax viloyati ijtimoiy-iqtisodiy sharoitiga moslashtirilishi mumkin bo'lgan elementlarini aniqlashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: xorijiy turizm klasteri modellarini tasniflash; Jizzax viloyatining turizm-rekreatsioon salohiyatini baholash; xorijiy tajribani mahalliy sharoitga moslashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Klaster nazariyasining ilmiy asoslari M. Porterning raqobatbardoshlik nazariyasida shakllantirilgan bo'lib, unga ko'ra klaster — bu geografik jihatdan yaqin joylashgan, o'zaro bog'liq korxonalar, ta'minotchilar va tegishli institutlarning birlashmasidir. Ushbu nazariy asos keyinchalik turizm sohasiga nisbatan ham qo'llanilib, «turizm klasteri» tushunchasi shakllandi — bu hududdagi turistik resurslar, xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar va infratuzilma obyektlarining birgalikda turistik mahsulot yaratishga yo'naltirilgan tizimli birlashmasidir.

Xalqaro turizm tashkilotlari (UNWTO) va OECD tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, turizm klasterlarining samaradorligi asosan uch omilga

bog'liq: hududning tabiiy-madaniy resurs salohiyati, ishtirokchilar o'rtasidagi institutsional hamkorlik darajasi hamda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash siyosatining izchilligi. Mahalliy iqtisodchi olimlarning tadqiqotlarida ham O'zbekiston hududlarida turizm klasterlarini shakllantirish masalalari o'rganilgan bo'lib, ularda asosan Farg'ona vodiysi, Samarqand va Buxoro kabi an'anaviy turistik hududlar misolida tahlillar olib borilgan. Biroq Jizzax viloyati kabi turizm salohiyati nisbatan kam o'rganilgan hududlar bo'yicha ilmiy adabiyotlarda yetarlicha chuqur tahlillar mavjud emasligi ushbu tadqiqotning ilmiy yangiligini belgilaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda qiyosiy-tahliliy va tizimli yondashuv metodlaridan foydalanildi. Xorijiy tajribani o'rganish uchun turizm klasterlarini rivojlantirishning turli modellarini ifodalovchi beshta mamlakat — Italiya, Shveytsariya, Turkiya, Fransiya va Gretsiya — tanlab olindi. Mamlakatlarni tanlashda ularning tabiiy-geografik sharoiti Jizzax viloyatiga (tog' oldi hududlari, qishloq xo'jaligi salohiyati, tarixiy meros) qisman o'xshashligi asosiy mezon sifatida hisobga olindi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlar qo'llanildi: xorijiy va mahalliy adabiyotlarni kontent-tahlil qilish, statistik ma'lumotlarni qiyoslash, SWOT-tahlil asosida Jizzax viloyatining turizm salohiyatini baholash hamda induktiv mulohaza yuritish orqali umumlashtirilgan xulosalar shakllantirish. Tahlil ikki bosqichda amalga oshirildi: birinchi bosqichda xorijiy klaster modellari alohida-alohida o'rganilib, umumiy mezonlar bo'yicha jadvalga solindi; ikkinchi bosqichda Jizzax viloyatining mavjud resurslari ushbu modellar bilan solishtirilib, moslashtirish imkoniyatlari aniqlandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Xorijiy mamlakatlarning turizm klasterlarini rivojlantirish tajribasini tahlil qilish natijasida beshta asosiy klaster modeli aniqlandi: agroturizm-gastronomik, tog'-ekologik, sohil-rekreatsioon, madaniy-meros va kichik biznesga asoslangan modellar. Quyidagi jadvalda ushbu modellarning asosiy xususiyatlari va ularning Jizzax viloyati sharoitiga moslashuvchanlik darajasi keltirilgan.

Mamlakat	Klaster modeli turi	Asosiy xususiyati	Jizzax uchun mos jihat
Italiya (Toskana)	Agroturizm va gastronomik klaster	Vinochilik xo'jaliklari, mahalliy fermer bozorlari va mehmonxona xizmatlarining yagona hudud doirasida integratsiyalashuvi	Yuqori — Jizzax viloyati qishloq xo'jaligi va uzumchilik salohiyati mavjud
Shveytsariya (Alp mintaqasi)	Tog'-ekologik turizm klasteri	Milliy bog'lar atrofida kichik mehmonxonalar, yurish-yugurish yo'nalishlari va mahalliy hunarmandchilik mahsulotlarini birlashtiruvchi tizim	Yuqori — Zomin milliy bog'i tabiiy sharoiti bilan uyg'un
Turkiya (Antalya)	Sohil-rekreatsioon klaster (dam	Yirik investitsiyalar, «hammasi narxga kiritilgan» xizmat tizimi va aviataashuvchilar bilan chambarchas hamkorlik	O'rta — yirik investitsiya talab qilishi bois qisman tatbiq etish mumkin

Mamlakat	Klaster modeli turi	Asosiy xususiyati	Jizzax uchun mos jihati
	olish infratuzilmasi)		
Fransiya (Provans)	Madaniy meros va festival klasteri	Tarixiy obidalar, mahalliy hunarmandchilik va yillik festivallar asosida turistik oqimni barqarorlashtirish	Yuqori — Jizzaxning tarixiy-madaniy obidalarini mavjud
Gretsiya (orollar mintaqasi)	Kichik biznesga asoslangan turizm klasteri	Oilaviy mehmonxonalar va kichik turfirmalarning kooperativ birlashmalari orqali resurslarni birgalikda ilgari surish	Yuqori — kichik va o'rta biznesni jalb qilish oson

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, Italiyaning Toskana mintaqasidagi agroturizm-gastronomik klaster modeli Jizzax viloyati uchun eng mos variantlardan biri hisoblanadi, chunki viloyatning Zomin, Forish va boshqa tumanlarida rivojlangan bog'dorchilik, uzumchilik va chorvachilik xo'jaliklari mavjud bo'lib, bu resurslarni mahalliy mehmonxona va restoran xizmatlari bilan integratsiyalash orqali «fermadan dasturxong'a» tamoyiliga asoslangan turistik mahsulot yaratish mumkin. Shuningdek, Zomin milliy bog'ining noyob tog'-o'rmon iqlimi Shveysariyaning Alp mintaqasidagi tog'-ekologik klaster modeliga o'xshash yondashuvni qo'llash imkonini beradi — bunda ekologik turizm yo'nalishlari, tog' velosipedi marshrutlari va kichik ekomehmonxonalar tarmog'ini rivojlantirish nazarda tutiladi.

Jizzax viloyatining tarixiy shaharchalari va qadimiy obidalarini (Uch tepa, Sanjar madrasasi va boshqa tarixiy obyektlar) Fransiyaning Provans mintaqasidagi madaniy meros klasteri tajribasidan foydalangan holda, mahalliy hunarmandchilik va yillik madaniy tadbirlar (festivallar, yarmarkalar) orqali rivojlantirilishi mumkin. Bundan tashqari, Gretsiyaning orol hududlaridagi kichik biznesga asoslangan klaster modeli — ya'ni oilaviy mehmonxonalar va kichik turoperatorlarning kooperativ birlashmalari — Jizzax viloyatidagi kichik va o'rta tadbirkorlikni turizm sohasiga jalb qilish uchun qulay institutsional shakl bo'lib xizmat qilishi mumkin. Shu bilan birga, Turkiyaning Antalya tipidagi yirik sohil-rekreatsion klaster modeli katta hajmdagi investitsiya va rivojlangan aviataashish infratuzilmasini talab qilishi sababli, Jizzax viloyati sharoitida uni to'liq tatbiq etish hozircha imkonsiz, biroq uning mehmonxona xizmatlari sifatini standartlashtirish tajribasidan qisman foydalanish mumkin.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, Jizzax viloyatida yagona turizm klasterini emas, balki hududning turli qismlarida ixtisoslashgan kichik klasterlar tarmog'ini (Zomin tog'-ekologik klasteri, qishloq joylarida agroturizm klasteri, viloyat markazida madaniy-meros klasteri) shakllantirish strategik jihatdan maqsadga muvofiqdir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqot natijasida shuni xulosa qilish mumkinki, xorijiy mamlakatlarning turizm klasterlarini rivojlantirish tajribasi xilma-xil bo'lib, ularning ko'pchiligi Jizzax viloyatining tabiiy-rekreatsion va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitiga moslashtirilishi mumkin. Tadqiqot asosida quyidagi amaliy takliflar ishlab chiqildi:

1. Zomin milliy bog'i va uning atrofidagi hududlarda tog'-ekologik turizm klasterini shakllantirish, bunda mahalliy aholini ekomehmonxonalar va yo'riqchilik xizmatlariga jalb qilish tavsiya etiladi.

2. Viloyatning qishloq tumanlarida agroturizm-gastronomik klasterini rivojlantirish maqsadida fermer xo'jaliklari, mehmonxonalar va restoranlar o'rtasida hamkorlik shartnomalari tizimini joriy etish lozim.

3. Tarixiy-madaniy obidalar atrofida mahalliy hunarmandchilik markazlarini tashkil etish va yillik turistik festivallarni muntazam o'tkazishni yo'lga qo'yish zarur.

4. Kichik va o'rta biznes vakillarini turizm klasteriga jalb qilish uchun ularga imtiyozli kreditlash va konsalting xizmatlarini ko'rsatuvchi hududiy turizm rivojlantirish markazini tashkil etish maqsadga muvofiq.

5. Klaster ishtirokchilari o'rtasidagi hamkorlikni muvofiqlashtirish uchun davlat-xususiy sheriklik asosida faoliyat yurituvchi maxsus boshqaruv organi (klaster kengashi) tashkil etish tavsiya etiladi.

Keltirilgan takliflarni bosqichma-bosqich amalga oshirish Jizzax viloyatining turizm salohiyatidan samarali foydalanish, aholi bandligini oshirish va hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi kutilmoqda. Kelgusi tadqiqotlarda taklif etilgan klaster modellarining iqtisodiy samaradorligini miqdoriy baholash muhim yo'nalish bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Porter M. Klasterlar va raqobat nazariyasiga oid asarlari.
2. UNWTO (Jahon turizm tashkiloti). Turizm klasterlari va hududiy rivojlanish bo'yicha hisobotlari.
3. OECD. Tourism Trends and Policies nashrlari.
4. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligining rasmiy statistik ma'lumotlari.
5. Jizzax viloyati hokimligi. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish dasturlari va hisobotlari.
6. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Hududlar kesimida turizm ko'rsatkichlari.
7. Italiya Turizm vazirligi. Toskana mintaqasi agroturizm rivojlanishi bo'yicha materiallari.
8. Shveytsariya milliy turizm boshqarmasi. Alp mintaqasi ekoturizm hisobotlari.
9. Mahalliy iqtisodchi olimlarning hududiy turizm klasterlarini shakllantirish bo'yicha ilmiy maqolalari.
10. Kamolov D. ECONOMETRIC ANALYSIS OF TOURISM CLUSTER IMPACT ON REGIONAL ECONOMIC GROWTH: EVIDENCE FROM JIZZAKH REGION //Scientific practical conference. – 2026. – T. 1. – №. 3. – C. 784-788.
11. Kamolov D. O 'ZBEKISTON VILOYATLARIDA TURIZM XIZMATLARI INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH //Effective scientific journals. – 2025. – T. 3. – №. 4. – C. 49-53.